

Oplysningen spreder

Trældommens Mørke.

Din fortid • nutid • fremtid

Arbejderbevægelsens
Bibliotek og
Arkiv

Årsskrift 1984

aba

Arbejderbevægelsens
Bibliotek og
Arkiv

Årsskrift 1984

ABA 1985

Indhold

Forord / 3

ABAs 75 års jubilæum 12. juni 1984. Af *Børge Pedersen* / 4

Social-Demokratens abonnenter 1875-1877. Et lokalhistorisk grundmateriale.
Af *Gerd Callesen* / 6

Socialdemokratiets gennembrudsvalg 18Q4. Af *Erik Strange Petersen* / 8

»Proletarer i alle lande, foren Jer. Det kommunistiske Manifest i Danmark
gennem 100 år. Af *Tove Svendsen* / 17

Et manuskript der aldrig kom på bogreolen. Af *Henning Grelle* / 20
Nyt om arbejderen i fotografiet. Af *Karen Jensen* / 23
Fagblade bliver hurtigt sjældne. Af *Ole Arent* / 27

Foreningshistorien blomstrer. Socialdemokratiske jubilæumsskrifter i ABA,
1983/84. Af *Henning Grelle* og *Hannah Linden* / 29

K.B.Andersen 1914-1984. Af *Henning Grelle* / 31

»Den levendes døde tale lærte mig mindre end den dødes levende tale«. Af *Børge Pedersen* / 33

Oversigt over trykte og utrykte afleveringer til ABA i 1984 v. *Henning Grelle* og
Karen Pedersen / 34

Arbejderbevægelsens Udstillingsudvalg. Af *Willy Markvad* / 38

Arbejdermuseet / 39

Udgivet 1985 af ABA

Rejsbygadel, 1759Kbh.V. Tlf.

01 24 1522 Redaktion: Henning

Grelle

Sats: C.S. Fotosats ApS Tryk:

Greve Tryk ApS Oplag: 4500

ISSN: 0900-2723

Forord

Ved arrangementet i anledning af ABA's 75års dag citerede Anker Jørgensen i sin tale den svenske historiker Torgny Segerstedt, som ved en lejlighed har sagt: »Kultur - det er menneskets fodspor« - ikke nogen ringe udlægning af det svært definerlige begreb kultur.

I ABA forsøger vi at samle de spor, arbejderbevægelsen har sat sig i de sidste godt 100 år.

Det er mit indtryk, at det forløbne år har udbygget forståelsen for ABA's virke og betydning. De kræfter, vi satte ind for at markere jubilæet, har »givet pote«. »Fanebogen« var ikke bare en anmeldersucces, men succes'en er fulgt op med et intensivt salgsarbejde, og i skrivende stund er lige ved 3/4 af oplaget på 10.000 solgt. »Fanebogen« er endvidere fornylig udvalgt som årets bog for smukt udført bogarbejde af Foreningen for Boghåndværk.

Den voksende forståelse giver sig også udtryk i de stigende afleveringer til arkiv og bibliotek. Disse medfører godt nok nogle pladsproblemer, som det er vores opgave at skaffe løsninger på, på kort, som på længere sigt.

ABA er til for arbejderbevægelsen i hele landet og vi betjener alle dem som søger oplysninger om dansk og international arbejderbevægelse. Vi har behov for en stor kontakthold og en pligt til at udbrede kendskabet til vores virksomhed.

Vi udsender brochurer, der kort fortæller om hvem vi er og hvad vi kan tilbyde, I denne beretning eller årsskrift er vi gået lidt videre. Vores 75 års jubilæum var for os en vigtig begivenhed. Vi har derfor valgt at belyse sider af vores virksomhed med udgangspunkt i 1984. Vi gør det med en række mindre artikler hvoraf én dog er sprunget 100 år tilbage - til 1884.

Det er vort håb, at vi på denne måde når ud til en større kreds end vore sædvanlige beretninger i de sidste 10 år har gjort, og at dette skrift må blive læst og ikke blot blive arkiveret ulæst.

Børge Pedersen

ABA's 75 års jubilæum

En af grundene bag beslutningen om at udsende en trykt beretning - efter en pause på 10 år - var, at ABA i 1984 rundede et skarpt hjørne. Nu er 75 i vore dage ingen alder, og slet ikke for et historisk arkiv. Vi mente alligevel, at dagen skulle markeres, da den kunne være en glimrende anledning til at gøre opmærksom på vores eksistens. Men det kræver forberedelser, specielt når man ikke vil nøjes med »Åbent

hus« fra kl. 10-12, men er så ambitiøs at ville udgive en bog om bevægelsens faner og dertil en bog om ABA's 75 årige historie. Begge dele er nået. For fanebogens vedkommende var vi så heldige at have mange af de i bogen repræsenterede bannere og faner i huset. Ligeledes var vi også heldige, da vi skulle finde en forfatter til »Et Arkiv bliver til«. ABA's arkivar gennem små 30 år, Børge Schmidt, er tilforordnet

Der studeres jubilæums gaver. Fra venstre Knud Thomsen (SiD), Børge Trolle, Knud Heinesen, Anker Jørgensen og Ejner Hovgaard Christiansen.

vor bestyrelse som specielt sagkyndig medlem, og hvad var så naturligere end at bede ham påtage sig den opgave. Tak til både vor nuværende arkivar Henning Grelle og til vor forhenværende Børge Schmidt, for de 2 yderst vellykkede resultater, der kom ud af deres anstrengelser.

Den økonomiske side af sagen blev - som næsten altid - klaret via LO, som for produktionen af fanebogen stillede en økonomisk garanti, som nu heldigvis ser ud til at være hentet ind, idet bogen er blevet en salgssucces. Til Børge Schmidts bog fik vi fra Tuborg-fondet kr. 75.000.-, som sammen med LO's tilskud på 50.000.- kr. dækkede bogens pris i 3000 eksemplarer.

På dagen den 12. juni var der fra kl. 13-16 et arrangement i Kongressalen, Folkets Hus, som var særdeles velbesøgt. Gæsterne havde, *mange af dem*, gaver med i form af bøger, platter, plakater og arkivalier iøvrigt. Men også mange betænkte den til formålet oprettede jubilæumsfond, I alt modtog vi gaver til fonden til et beløb af kr. 90.000,

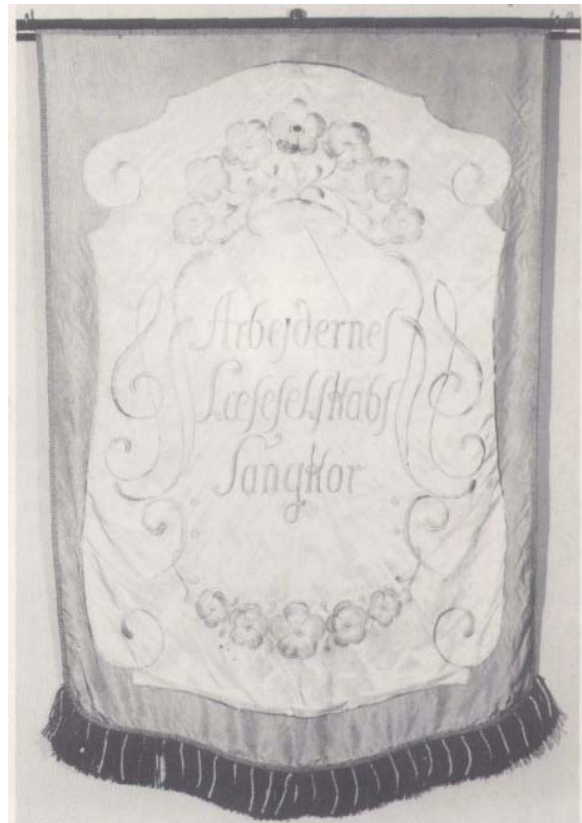
Max Harvøe holdt åbningstalen, hvorefter Carsten Bo Jensen fremsagde en prolog - forfattet af ham selv.

Der var taler af Anker Jørgensen og af rigsarkivar Vagn Dybdahl - Fællessang og hilsningstaler af direktør Svanholm, Tuborgfondet og Jørgen Paldam, Eduard Walthers Legat.

Og sluttelig musik og sange v/ gruppen »40 i feber«.

Vi havde til jubilæet inviteret lederne af arkiverne i Stockholm, Oslo og Helsingfors, og sammen med dem afrundede vi jubilæet med en 2 dages konference på Højstrupgård.

Børge Pedersen

Jubilæumsgave fra AOF. Arbejdernes Læseselskabs Sangkors banner. Farverne er dueblå og hvid. Banneret er indviet den 5. september 1908.

Social-Demokratens abonnenter 1875-1877

Et lokalhistorisk grundmateriale

Det er kendt, at der i perioden august 1875 til februar 1877, dvs. i Louis Pios anden redeaktørperiode, offentliggjordes regelmæssige abonnementsoversigter i Social-Demokraten omkring den 1. i hver måned. Den 17. maj og 1. aug. og muligvis i december 1877 kom der ligeledes sådanne oversigter. Dette materiale er brugt alt for lidt.

Med det foreligger der detaljerede oversigter, hvor i landet - og for den sags skyld også i udlandet - avisen blev læst. Det er så vidt vides, den eneste nøjagtige abonnementsoversigt der findes. Selvom den er behæftet med mindre fejl, det drejer sig bl.a. om sammentællingerne, så er det et værdifuldt materiale. Det giver for en to-årig periode et overblik over avisens geografiske udbredelse og dermed over bevægelsens lokale tyngdepunkter, med alle de lokale udsving der forekommer. Bevægelsens første højdepunkt kommer i efteråret 1876 og derefter en hurtig nedgang - det er nok mere korrekt at tale om at krisen forbereder sig fra sommeren/efteråret 1876, idet medlemstallene i en del fagforeninger allerede var faldet betydeligt i sommeren 1876. Åbenbar blev krisen dog først med Pios og Geleffs »flugt« i foråret 1877.

Men til trods for denne begyndende krise havde bevægelsen styrke til at udgive det lille »Maanedssblad for socialdemokratisk Arbejderparti« i 1876-1877 og til at starte ugebladet »Folkeviljen« i januar 1877. Det skulle især henvende sig til landarbejderne; det ophørte dog allerede i marts samme år. Fra 1876 udkom også det satiriske ugeblad »Ravnen«.

Bevægelsens generelle organisatoriske og politisk-teoretiske udvikling er forholdsvis godt kendt, i de senere år er der også kommet

nogle lokalhistoriske undersøgelser, men det gælder for dem, at de ikke har haft mulighed for - eller måske ikke udnyttet mulighederne til - at sammenligne forholdene i de enkelte købstæder. Således skrives det sikkert korrekt om forholdene i Roskilde, at de ikke var gunstige for udviklingen af en arbejderbevægelse. Men abonnent-tallet for Roskilde var relativt højt. Det endnu højere abonnent-tal i Horsens bekræfter, at der var en meget kraftig arbejderbevægelse i byen (smig. Henry Bruun: Den faglige arbejderbevægelse i Danmark s. 579 ff og s. 596 ff for hhv. oversigter over bestående fagforeninger og strejker).

Tallene kan og bør bruges sammen med andre oplysninger af tilsvarende karakter: medlemstal i parti- og fagforeninger, hvor sådanne foreligger, valgtal også af senere dato, for evt. af denne vej at se om den tidligere agitation har haft følger. Det kunne også forsøges at undersøge, om der er en evt. sammenhæng med industrialiseringsgraden. Det er jo ofte ikke umiddelbart tilfældet: vi ved f.eks. fra Tyskland, at arbejderbevægelsen først fik sit virkelige gennembrud i industribyerne i løbet af 1880'erne - før den tid var bevægelsen i det mindste stemmemæssigt stærkest hos de forarmede hjemmearbejdere i Thüringen og Sachsen. Men hvordan ellers forklare de ca. 50 abonnenter, der pludselig dukker op i Ordrup fra oktober 1876?

De københavnske abonnenter var langt de fleste: i næsten hele perioden dækkede de henved 80% af oplaget eller mere. Men det er kendt, at København var bevægelsens tyngdepunkt, og at det var der bevægelsen kunne overleve organisatorisk også i kriseårene. Men det er nok værd at se på, hvor stærk avisen var

Socialdemokratiets gennembrudsvalg 1884

Mens ABAs 75 års jubilæum blev fornemt markeret d. 12. juni, var der to uger senere en endnu rundere mærkedag for den danske arbejderbevægelse, som gik mere upåagtet hen. Den 25. juni 1884 var nemlig dagen, hvor Socialdemokratiet fik sit parlamentariske gennembrud, da vælgerne i Københavns 5. og 9. Valgkreds sendte *P. Holm* og *Chr. Hørdum* i Folketinget.

Det er således 100 år siden, at Socialdemokratiet indledte den rigsdagspolitiske virksomhed, der i så høj grad siden har præget udviklingen, både indenfor den samlede arbejderbevægelse og i det danske samfund som helhed. Dette skulle vel i sig selv være tilstrækkelig grund til at fremdrage nogle træk fra gennembrudsvalget. Og at der samtidig kan fortælles en ret så spændende historie, gør det vel ikke mindre rimeligt.

I den almindelige Danmarkshistorie betegnes sidste tredjedel af 1800-tallet ofte som forfatningskampens historie, idet den altdominerende modsætning i det politiske liv var spørgsmålet om parlamentarisme. I 1872 havde *Det forenede Venstre* opnået flertallet i Folketinget og krævet denne politiske forsamlingsubetingede indflydelse på regeringens sammensætning og politik. Det lykkedes da også i 1874 og 1875 at få et par svage ministerier til at træde tilbage, men dette skaffede ikke ministerposter til Venstre. Tværtimod fik man i 1875 med godsejer *Estrup* som leder en regering, som i årene 1885-94 reelt bør betegnes som et Højre-diktatur.

Estrups magtbasis lå i Landstinget, som i kraft af privilegeret valgret og kongevalgte

medlemmer var en sikker bastion for landets mest velbjergede grupper. Folketinget valgtes derimod ved »almindelig valgret«, hvilket sikrede landbefolkningen, som dengang udgjorde den overvejende del af Danmarks befolkning, flertallet.

Demokratisk i moderne forstand var valgretten dog langt fra. Valgretsaldern var høj - 30 år. Halvdelen af befolkningen - kvinderne - var uden stemmeret, og det samme gjaldt alle mænd, som ikke boede i egen husstand. Herved udelukkedes bl.a. karle og logerende håndværkersvende. Modtagelsen af offentlig fattigunderstøttelse medførte også fortabelse af valgretten, I praksis medførte disse bestemmelser frem til 1890, at *mindre end 15 % af befolkningen* kunne stemme ved valgene! Og samtidig havde vælgerkorpset en klar social slagside, som yderligere forstærkedes af, at en stemmeberettiget skulle have boet ét år i valgkredsen for at blive optaget på valglisten. Det var jo især de besiddelsesløse, som flyttede hyppigt, både indenfor og mellem de enkelte kommuner - specielt fra landdistrikterne til byerne.

Også andre forhold ved valgsystemet påvirkede den sociale balance i Folketinget. Som i England i dag var der tale om flertalsvalg i enkeltmandskredse, og der var ingen tillægsmandater til at justere valgresultatet på landsplan. Den, der fik flest stemmer, var valgt, mens de slagne kandidaters stemmer var spildte. Dette kunne give - og gav faktisk - et stort misforhold mellem antallet af stemmer og antallet af vundne mandater, I 1890 opnåede Socialdemokratiet således 3 mandater med et

samlet stemmetal på 17000, dvs. 5665 stemmer pr. folketingsmand. Højre måtte betale 3680 stemmer for hvert af sine 25 mandater, mens Venstres gennemsnit for 74 pladser kun var 1662 stemmer. For 53 % af de afgivne stemmer opnåede Venstre altså 73 % af Folketingets mandater ved denne lejlighed!

Denne skævhed skyldtes også valgkredsens opbygning. Kun i de allerstørste byer var der tale om rene bykredse. Ellers udgjordes kredsene oftest af en købstad og et omliggende landdistrikt, hvis vælgerbefolkning talmæssigt kunne majorisere byens - forudsat at landboerne kunne mobiliseres til at bevæge sig den ofte lange og besværlige vej til valgstedet i købstaden.

Endnu et forhold skal nævnes, før vi vender os mod 1884-valget, nemlig det meget forskellige vælgerantal i de enkelte kredse, som befolkningsudviklingen medførte. *Den reviderede Grundlov* fra 1866 tog udgangspunkt i et befolkningsunderlag på normalt 16000 pr. kreds, hvilket med begrænsningerne i valgretten gav et vælgerkorps, som sjældent ville overstige 2000. Men først i 1894 kom det til en beskeden justering og udvidelse af kredsens antal, så det betød ved det valg, som vi her beskæftiger os med, at den vildt voksende 5. Valgkreds i København (det nuværende Nørrebro og Østerbro) havde registreret 15318 vælgere. Mere end 40 % af de 9 københavnske kredsers vælgere - og mere end 10 gange så mange som i 4. Kreds.

En stor arbejderbefolkning var således ikke i sig selv tilstrækkelig til at sikre valget af en kandidat for et arbejderparti. Det havde Socialdemokratiet måttet sande ved samtlige valg i 1870'erne og begyndelsen af 1880'erne.¹

Men efter 9 års Estrup-styre nærmede for-

fatningskampen sig sin kulmination og op til folketingsvalget 25. juni 1884 fandt de radikale københavnske Venstrepolitikere sammen med Socialdemokratiet i en alliance, der skulle bryde Højres traditionelle flertal i samtlige 9 københavnske valgkredse.

Forudsætningen herfor var, at oppositionens stemmer ikke blev splittet på flere kandidater. Man måtte enes om én fælles kandidat i hver kreds, og det lykkedes, omend med meget besvær. Ikke mindst i 1. Kreds (Rådhuskredsen) var socialdemokraterne fortørnede over, at pianofortearbejder *V.T. Holst* skulle vige for *Herman Trier* selv om denne iøvrigt som leder af *Studentersamfundets Arbejderundervisning* var kendt og velanskrevet i arbejderkredse. Men den centrale partiledelse stod fast - og ved valget fulgte partifællerne parolen og sikrede *Trier* et snævert flertal.

Det gjorde de også i 2., 3., 4. og 7. Kreds, hvor det også var Venstre, der leverede oppositionens kandidater. Af disse sejrede *Chr. Hage* i 7. Kreds, men også de andre opnåede anseelige stemmetal i traditionelle Højrebastioner. Til gengæld fulgte også Venstres vælgere parolen i de tre kredse, som var tildelt socialdemokrater.

I 8. Kreds (Kastellet) fik *V.T. Holst* 500 stemmer mod marineminister *Ravns* 1070, og det var fint i betragtning af, at *Ravn* siden 1873 var blevet kåret her uden modkandidat.

1. I 1881 opnåede P. Holm partiets bedste resultat da han i 5. Kreds fik 1429 stemmer mod Quos' 2286.

Socialdemokratisk Forbunds ledelse 1884/85. Stående fra venstre C. C. Andersen, medlem af hovedbestyrelsen 1878-1931. C. Hørdum, folketingsmand 1884-1909, P. Holm, folketingsmand 1884-98. Siddende fra venstre P. Knudsen, forretningsfører 1882-1909, Harald Jensen, redaktør af »Demokraten« og G. Chr. Olsen, hovedkasserer i Socialdemokratisk Forbund 1885-88.

I 9. Kreds sejrede *Hørdum* overbevisende med 920 stemmer mod kommandørkaptajn *Paulsens* 675. Og endelig sluttede den dramatiske valghandling i 5. Kreds på Ekcerserpladsen ved Gøthergades Kaserne med 5385 stemmer til *Holm*, mens *Goos* fik 4493.

Alt ialt var der således tale om et smukt re-

sultat af alliancen mellem socialdemokraterne og det liberale By-Venstre: 4 ud af 9 kredse vundet i København - man havde på forhånd opgivet at forsøge sig i 6. Kreds - og endvidere sejr til fælleskandidaterne på Frederiksberg og i Århus (Venstre-mændene *Nyholm* og *Pingel*). En succes ved allerførste forsøg, som er vigtig

for forståelsen af, at den socialdemokratiske partiledelse frem til forholdstal-valgmådens indførelse ved grundlovsreformen i 1915 fastholdt det taktiske valgsamarbejde med Venstre (til 1903) og De Radikale (fra 1905) på trods af megen principiel modvilje herimod indenfor store dele af partiet.²

Inden vi ser lidt nærmere på de to socialdemokratiske valgsejre, skal endnu et generelt træk ved 1884-valget fremhæves, nemlig den forbløffende mobilisering af vælgerne, der havde fundet sted. Af 35000 indskrevne vælgere i de 8 kredse, hvor der var kampvalg, stemte næsten 65 %. Og det i en by, hvor det hidtil havde været et særsyn, hvis stemmeprocenten i en enkelt kreds passerede 30.

I 1881 havde der eksisteret en kraftig og ganske talstærk opposition mod den nyetable-rede ledergruppe i *Socialdemokratisk Forbund*. Der var imidlertid tale om en ret så blandet flok af enkeltpersoner og kredse fra 1870'ernes arbejderbevægelse med meget forskellige personlige og holdningsmæssige motiver til utilfredsheden. Og den socialrevolutionære ideologi, som *Brix* og *Fleron* i dagbladet *Herolden* lagde til grund for opgøret med *Hørdum* og *Holm* viste sig for de fleste i oppositionen kun at være en fernis, der hurtigt krakelerede. Det forsøgtes at videreføre sammenholdet efter *Brix's* død og under *Flerons* fængsling, men i

2. Kritikken af valgsamarbejdet med Venstre var således et kardinalpunkt for Gerson Triers og Nikolaj Petersens opposition i 1889, jvf. bl.a. deres i *Årbog for Arbejderbevægelsens Historie* 3, 1973 udgivne korrespondance med Friedrich Engels. Men alliancen gav også anledning til megen bitterhed og forvirring i nystiftede partiafdelinger i landdistrikterne, hvilket bl.a. behandles i H. Grelle: *Socialdemokratiet i det danske landbrugs-samfund*, 1978.

løbet af 1882 løb oppositionens forskellige bladprojekter definitivt på grund.³

Men dette betød ikke, at utilfredsheden med *Socialdemokratisk Forbund* forsvandt, eller at den var begrænset til en lille skare af kroniske kværlanter, som man får indtrykket af i de socialdemokratiske partihistorier. Således var flere fagforeninger, bl.a. *Bygningssnedkernes* - Københavns største - fortsat uhyre skeptiske. Så selv om Socialdemokratiet var stabiliseret og i kraftig vækst ved udgangen af 1883, var det ingenlunde ufarligt, at der d. 6. januar 1884 indledtes et nyt forsøg på at organisere et socialistisk alternativ med ugebladet *Den nye Socialist*.

Initiativtagerne til dette blad var to velkendte og kontroversielle skikkelser i den danske arbejderbevægelse. Den ene var journalisten og Lassal le-oversætteren *Vilhelm Rasmussen*, som specielt under førernes fængsling havde været en flittig og betroet medarbejder ved den socialistiske presse, bl.a. som ansvarshavende redaktør for *Socialisten* fra november 1873 til maj 1874, men som i januar 1876 var blevet ekskluderet af partiet på grund af sin skarpe, lassalleansk begrundede kritik i det satiriske ugeblad *Figaro* af P/o og centralbestyrelsen, I 1881 havde han tilsluttet sig heroldisterne og været meget aktiv i bestræbelserne på at videreføre oppositionen efter *Harald Brix's* død.⁴

3. Den fyldigste behandling af heroldisterne findes i Jens Engberg: *Harald Brix, revolutionen og reformen*, 1975. Bogen overvurderer dog efter min mening den socialrevolutionære ideologis betydning for 1881-oppositionen.
4. Bl.a. står han som redaktør eller udgiver af en stor del af heroldistpressen efter Brix's død. Jeg håber iøvrigt at publicere en artikel om Vilhelm Rasmussen i 1985.

Den anden var den sagnomspundne svenske baronesse *Jaquette Liljencrantz*, den glødende kvindesagsforkæmper som i 1875 havde meldt sig under den danske socialismes faner, var blevet medarbejder ved *Social-Demokraten*, forkvinde for den *Fri kvindelige Forening* og medlem af den på Gimle-kongressen 1876 valgte hovedbestyrelse. Som havde lånt P/o penge til avisens nye trykkeri og set både ham og sin beskedne arv forsvinde i 1877. Som straks derpå havde hængt ham offentligt ud i en pjece, men dog havde fastholdt sin tilknytning til den pionistiske opposition i partiet efter marts 1877. Som nærede et dybtfølt og glødende had til den nye partiledelse, der dels havde underkendt hendes genvalg på Købmagergade-kongressen 1877 og dels gennem mange år nægtede at anerkende hendes økonomiske krav til bladet. Og som - yderligere tilskyndet af sit personlige venskab med *Brix* - naturligvis også havde været aktiv i heroldisternes opposition.

Den nye *Socialist* stillede sig ved sin fremkomst på *Heroldens* socialrevolutionære grundlag og viede som denne en stor del af spaltepladsen til direkte og personlige angreb på partiledelsen. Den erklærede hensigt var at få de uværdige partispidser til at nedlægge posterne. Så ville angrebene straks ophøre, for det var sagens tarv, det gjaldt, hævdedes det.

Tonen kan illustreres med et citat fra bladets nr. 5. Efter en lidet smigrende omtale af *Hørdums datter*, hedder det: »Men naar hun og hendes skiden Fader kastes ned ad Trapperne, så kan de jo trække sig tilbage til en af de Ejendomme, han har kjøbt for Arbejdernes Penge, og leve i Sus og Dus for de Tusinder af Kroner, han tjener om Aaret ved Smudsbladet

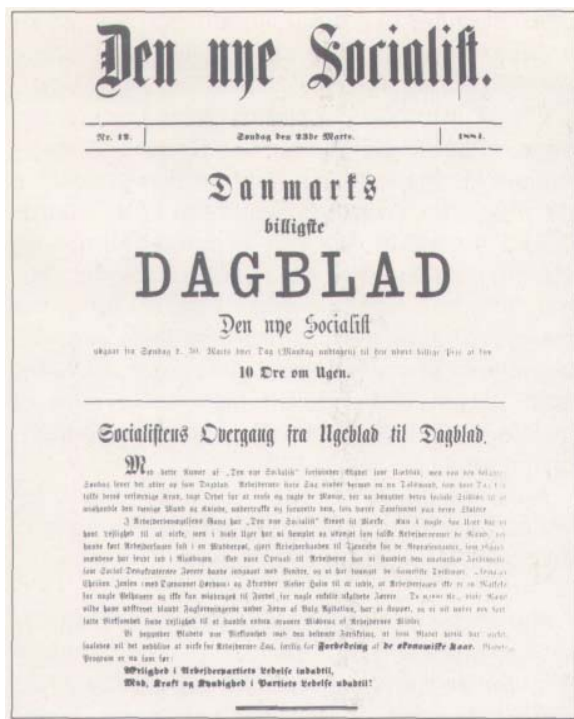

Jaquette Liljencrantz (1845-1920). Hendes papirer findes i ABA.

»Ravnen«, som han saa lumskelig tilranede sig, medens *Brix* vansmægtede i Horsens Tugthus for det samme Blads skyld.«

I denne og mange andre artikler beskyldtes *Hørdum* for at malke partipressen for utrolige beløb, mens *Holm* til stadighed blev betegnet som »Venstres Buxeskrædder«, en karakteristik som rummede anklager for både økonomisk og politisk afhængighed af Venstre.

Hørdum svarede igen med en række injuriersager, som han da også vandt (bl.a. vedrørende den citerede artikel), men dommene faldt først året efter. Og det var en bemærkelses-

*Alternativet» til Social-Demokraten og Socialdemokratiet.
»Den nye Socialist« ved overgangen til dagblad. Det viste sig at den blev støttet af professor Goos.*

værdig langsom retsbehandling i sådanne sager, som gav næring til mistanken om, at *Den nye Socialist* havde venner i de højere cirkler.⁵ For overraskende for alle med kendskab til udgavernes notoriske mangel på kapital var bladet d. 30. marts begyndt at udkomme dagligt. Og selv om det fortsat hævdede at være *Heroldens* arvtager, ændredes den politiske

5. Udskrifter af disse injuriedomme i den *Kgl. Lands-Over-ret* samt *Hof- og Stadsret* i København opbevares på ABA.

profil. Den socialrevolutionære retorik erstattedes med en statssocialistisk - og med en forbløffende tolerant holdning til regeringen.

Da valget blev udskrevet opstillede *Den nye Socialist* murerarbejdsmand *Carl Johansen* og snedkersvend *Axel Winther* som modkandidater til henholdsvis *Holm* og *Hørdum*, et farligt træk som kunne splitte arbejderstemmerne i de to kredse. De var nemlig ikke så latterlige, som *Borgbjerg* hævder i *Socialdemokratiets Århundrede*. Specielt *Winther* havde været en aktiv og velformuleret leder i Herold-bevægelsen og var i øvrigt også velkendt for sin virksomhed i Fritænkerforeningen.⁶

Bladets Højre-venlige præg blev dog mere og mere umiskendeligt, og på stormfulde vælgermøder i ugen før valget pressedes sandheden frem lidt efter lidt. Professor *Goos-Holms* modkandidat i 5. Kreds - havde støttet avisen økonomisk!

Så selv om *Jaquette Liljencrantz* i en »Nødvendig Erklæring« i *Berlingske Tidende* d. 20. juni forsøgte at bagatellisere støtten, var forrædderiet indlysende for den tilbageværende opposition i arbejderbevægelsen. *Bygnings-snedkernes Fagforening* tog således konsekvensen og bakkede i de sidste dage før valget op om Socialdemokratiets kandidater, og hverken *Winther* eller *Johansen* stillede op på valgdagen. Tre dage senere udkom sidste nummer af *Den nye Socialist*.⁷

Om *Vilhelm Rasmussen* og *Jaquette Liljen-*

6. Winther var en flittig medarbejder ved heroldistpres-sen. Om Fritænkerforeningen kan henvises til *Meddelelser om Forskning i Arbejderbevægelsen* 10, 1978, s. 56.

7. Vilh. Rasmussen forsøgte sig herefter nogle måneder med ugebladet *Statssocialisten*, juli-august 1884.

crantz allerede fra første nummer var i Højres sold, skal ikke diskuteres i denne sammenhæng. For under alle omstændigheder fik afsløringen af den uskønne alliance mellem det erklæret revolutionære, socialistiske organ og Højrefolketingsmanden, juraprofessoren *Carl Goos*, den stik modsatte virkning af den tilsigtede, i stedet for at nedbryde tilslutningen til *Hårdum* og *Holm*, cementerede den sammenholdet i arbejderklassen. Og dertil kommer, at en række Højre-vælgere givetvis tog moralsk afstand for Goos' kyniske maskepi med de oppositionelle socialister og holdt sig hjemme på valgdagen.

Blandt de konservative borgere, som følte sig ilde berørt, kan én udpeges med navns nævnelse. Det var lederen af magistratens 1. afdeling, borgmester H.N. *Hansen*, en klart konservativ, men frisindet personlighed, der nægtede at lade sin pligtfølelse og retfærdigheds-trang underordne under partitaktiske hensyn.⁸ Han holdt sig dog ikke hjemme, for han var i 5. Kreds leder af valgbestyrelsen. En post som var vigtig og indflydelsesrig i hine tider, hvor en valghandling startede med, at de opstillede kandidater præsenterede sig og blev anbefalet af stillere, hvorefter den forsamlede mennesskemængde ved håndsoprækning tilkendegav, hvem den foretrak. Pegede dette klart på én kandidat, var vedkommende *kåret* og valg-handlingen slut, med mindre modparten begærede skriftlig afstemning. Det gjorde han dog som regel, for dels kunne der være mange

uden stemmeret i forsamlingen, og dels var al-le stemmeberettigede naturligvis ikke tilstede ved valgets åbning.⁹

Og så startede den langsommelige proces, hvor vælgerne stillede sig i kø foran valgbestyrelsen. Denne kontrollerede, at de var opførte på valglisten, hvorefter vælgerne i fuld offentlighed meddelte, hvilken af kandidaterne de stemte på. Når køen var afviklet, sluttede valghandlingen. Sidstnævnte kunne forhindre mange arbejdere i at nå rettidigt frem efter arbejdstids ophør, men med en retlinet valgleder som borgmester *Hansen* blev dette ikke et problem i 5. Kreds. Her fortsattes stemmeafgivningen til kl. 11 om aftenen.

Hansens måde at lede valget på findes levende beskrevet i *Marcus Rubins* erindringer.¹⁰ En enkelt episode skal citeres:

Henunder aften opdagede Rubin og borgmesteren pludselig, at »der var lagt sprøjteslanger, for at mængden udenfor på pladsen, hvis Goos blev valgt, og den ville gøre oprør, kunne sprøjtes ned indefra kasernen. Blodet foer borgmester *Hansen* til hovedet, og ude af sig selv tordnede han til den første officer, han så: »Hvem har lagt de slanger her?« »Det er efter ordre af...«. Officeren fik ikke lov til at tale ud for borgmester *Hansens*: »ordre af... her kan kun jeg give ordre. Væk med det skidt!« Og så spærkede han til den nærmestliggende slange med

8. Han blev således valgt som Højre-mand til folketinget i 1876, men genopstillede ikke i 1879 p.g.a modvilje mod Estrups skærpede kurs. I 1895 blev han konge-valgt medlem af Landstinget og var blandt initiativtagerne til dannelsen af den frikonservative gruppe, som underminerede den estrupske magtstilling i dette ting.

9. Forbløffende mange valg blev faktisk afgjort ved kåring, men det skyldtes i langt de fleste tilfælde, at der kun opstillede én kandidat.

10 *M. Rubin: Nogle erindringer, 1914*, s. 124 f. Rubin var som nyudnævnt leder af Københavns statistiske kontor borgmesterens nære medarbejder og førte tilsynet med valglisterne i 5. Kreds d. 25. juni 1884.

den utvivlsomt største fod på den største trække-støvle i dette land. Slangerne samledes i stilhed og skaffedes væk, men rygtet bredte sig om det skete, og fra nu af var det givet for alle, at borgmester H. N. Hansen var bleven socialist, ligeså rød indvendig, som han havde været blussende udvendig.»

Om der havde været behov for militærets forholdsregler, lader sig ikke konstatere. For Goos blev ikke valgt, i løbet af aftenen var det halve København strømmet til Eksercerpladsen, efterhånden som de øvrige kredse var optalte. Meddelelserne om oppositionens fine resultater - ikke mindst om *Hørdums* sejr på Christianshavn - blev modtaget med begejstring, og et kvarter efter midnat kunne borgmesteren endelig under en 50000-tallig skares øredøvende jubel forkynde valget af den anden socialdemokratiske folketingsmand. *P. Holm* havde fået 5385 stemmer - Goos 4493.

For Socialdemokratiet var sejren af formidabel agitatorisk værdi. Fra nær og fjern ville man se de nye rigsdagsmænd, og op- og udbygningen af partiafdelinger landet over fik et enormt skub fremad. 1884-valget gav også, som *Børge Schmidt* fremhævede i sin jubilæumsartikel i *Aktuelt* på 100-års dagen, stødet til en organisatorisk nydannelse: socialdemokratiske vælgerforeninger i de enkelte valgkredse. Men disse vigtige perspektiver skal ikke behandles nærmere her - og heller ikke den store betydning som det tidlige rigsdagsgennembrud må tillægges for den danske arbejderbevægelses politiske strategi og p-aksis fremover.

I denne sammenhæng vil vi slutte med at fremdrage en noget nederdrægtig forklaring på den skelsættende valgsejr. En forklaring som ved

flere lejligheder er fremført af *J.J. Ipsen*, bl.a. i *Bogen om Socialdemokratiet* (1929), hvor man på s. 45 kan finde følgende linjer:

»Der er noget symbolsk i, at ved skræddermester P. Holms valg i den berømte 5. Kreds i 1884 stemte de døde. Socialdemokraterne havde nedsat en lille kommission, som i al hemmelighed fik opnoteret hvem der var døde i kredsen i det sidste årstid og endnu ikke slettede af valglisten; man udsøgte personer i passende alder til at gå hen og stemme for dem, og de døde gav P. Holm det lille overtal, der blev gjort til en stor sejr.«

Jean Jaques Ipsen (1857-1936).

Nu var det ikke lige netop sympati eller beundring, som prægede den gamle anarkistiske skribent - utopisten, som han selv betegnede sig - *Jean Jaques Ipsens* (1857-1936) bedømmelse af det danske socialdemokrati og dets udvikling. Men derfor kan påstanden ikke uden videre afvises. For *Ipsen* var faktisk en centralt placeret skikkelse i Socialdemokratiet i midten af 1880'erne. Ved årsskiftet 1883-84 var han blevet journalist ved *Social-Demokra-ten*, hvor han under valgkampen gjorde sig bemærket med en afslørende artikelserie om professor *Goos'* formidable bengnaveri, og hvor han med fryd bragte citater fra den unge jurists forelæsninger 15 år tidligere med mange for en tro Estrupvæbner yderst forbløffende meninger, bl.a. om republikkens gode og statskirkens dårlige sider.¹¹

Ipsen har således siddet i centrum under den socialdemokratiske valgkamp og derfor også haft mulighed for at få indblik i eventuelle lyssky overvejelser. Men hvis han har hørt tanken om af *lade de døde stemme* luftet i partiets inderkreds, kan det kun have været som en spøg - måske fremsat i forbindelse med den meget vigtige kontrol af, at alle stemmeberettigede arbejdere var blevet optaget på valglisten. Tanken var nemlig ikke umulig - som det også i dag ville være muligt at møde frem ved stem-

11. Indtil 1889 var *Ipsen* fast medarbejder ved *Social-Demokraten*, og han sad 1886-87 i partiets hovedbestyrelse, I 1890'erne opholdt han sig i Paris, og efter århundredeskiftet fremtrådte han som en af anarkismens mest ihærdige forkæmpere herhjemme - og var som sådan en skånselsløs kritiker af Socialdemokratiets statsbærende socialisme. De »dødes stemmer« brugte han også litterært i det lille skuespil *Collegium Politicum*, udgivet 1936 - en kras satire om socialdemokraternes gøren og laden op til valget i 1884.

meurnen med valgkortet fra en netop afdød -og i en kæmpekreds som 5. ville der være rimelige chancer for at undgå afsløring på valgstedet. For en initiativrig enkeltperson, vel at mærke; på organiseret basis ville risikoen for opdagelse være enorm. *P. Holms* klare overvægt på næsten 900 stemmer viser i øvrigt, at *Ipsens* påstand ikke kan passe. »Døde stemmer« kan ikke have været udslagsgivende. Det ville kræve, at hver tiende vælger var afgået ved døden efter sidste valglisterevision, og valglisten revideredes en gang om året. Endelig kan der ved siden af disse logisk begrundede ræsonnementer være grund til at fremhæve, at der ikke blev rejst nogen form for klage mod *Holms* valg, da mandaterne blev prøvet i det nyvalgte folketing. Det forekommer sandsynligt, at der var enkelte afdøde, som stemte på *P. Holm* d. 25. juni 1884, men det kan fastslås med sikkerhed, at det ikke var »døde stemmer«, der var udslagsgivende ved Socialdemokratiets rigsdagpolitiske gennembrudsvalg.

Erik Strange Petersen

Note:

Det meste af artiklens baggrundsmateriale - bøger, artikler, aviser og blade - kan findes på ABA. Derimod er der ikke bevaret meget utrykt materiale om begivenheden. De mange valgtal er mere eller mindre omregnet hentet i J.P. Norden-gaard: Valgene til Rigsdagen i 100 år (1949). I noterne henvises kun til den mere specielle litteratur.

»Proletarer i alle lande, foren jer.«

Det kommunistiske Manifest i Danmark gennem 100 år

I 1847 blev Karl Marx og Friedrich Engels af Kommunisternes Forbund opfordret til at udarbejde et program for den nydannede internationale arbejderforening. Og i 1848 udkom så Det kommunistiske Manifest, et politisk kampskrift, der har stor betydning den dag idag.

Det kommunistiske Manifest blev skrevet til arbejderklassen. Det var en beskrivelse af historien som klassekampenes historie. Og som noget væsentligt konkluderede Marx og Engels, at klassekampen mellem proletariatet og bourgeoisiet nu havde nået et sådant niveau, at proletariatet kun kunne befri sig for udbytninger, ved i fællesskab at bekæmpe bourgeoisiets herredømme.

Den første egentlige faglige og politiske organisering af arbejderklassen i Danmark foregik i 1871 med oprettelsen af en dansk sektion af Internationale: Den internationale Arbejderassociation.

De følgende 10 år blev for arbejderbevægelsen stærkt præget af forbudet mod Internationale i 1873 og ledernes fængsling og senere flugt til Amerika. Bevægelsen gik p.g.a. dette, og den økonomiske krise voldsomt tilbage og antallet af fagforeninger faldt.

Fra starten af 80'erne vendte denne tilbagegang, hvilket bl.a. viste sig gennem en stor fremgang for »Social-Demokraten«, med oprettelsen af Arbejdernes Læseselskab, aftenskoler, samt en begyndende oversættelses- og udgivervirksomhed af teoretiske værker.

Der gik således 36 år før Det kommunistiske Manifest kunne oversættes til dansk, hvor det

første gang blev bragt i »Social-Demokraten« i januar 1884. Oversættelsen var sandsynligvis foretaget af »Social-Demokraten« daværende redaktør, Emil Wiinblad. Engels kritiserede senere denne oversættelse for ikke at være fuldstændig, med udeladelse af nogle vigtige steder, som tilsyneladende havde voldt oversætteren problemer.

I 1885 påbegyndte Socialdemokratiet sin første større samlede udgivelse af socialismens hovedværker i »Socialistisk Bibliotek«. Heri blev Manifestet bragt i det første bind, og bl.a. udkom også de 2 første dele af Kapitalen i senere bind. Kapitalen udkom først i en fuldstændig udgave i 1970'erne. Noget senere blev Manifestet udgivet i Socialdemokratiets pjeceserie »Socialistiske Skrifter«. Der var stadigvæk tale om den af Engels kritiserede oversættelse, som kom i serien i 1898 og 1907.

1887-89 opstod der en omfattende diskussion i Socialdemokratiet om taktikken i klassekampen. En mindre gruppe omkring ugebladet »Arbejderen«, med Gerson Trier og Nicolaj Petersen i spidsen, blev ekskluderet af partiet, men de fortsatte med at udgive »Arbejderen«. Heri bragtes nogle artikler af Engels og i 1891 begyndte man også med en ny oversættelse af Manifestet. Den standsede dog med arrestationen af Nicolaj Petersen i efteråret 1891, og blev aldrig fuldført.

Først i 1918, som var 100-året for Marx' fødsel, udsendte Fremad igen en ny udgave af Manifestet. C.L. Skjoldbo havde oversat, og foruden Marx og Engels' forord var medtaget

et forord af den tyske socialdemokrat Karl Kautsky, skrevet i 1906. Dog var der udeladt et par sider i Kautskys forord, hvori han advarede socialdemokraterne mod at indgå alliancer med borgerskabet, hvorved arbejderpartierne risikerede, at de atter sank ned til at blive det officielle borgerlige demokratis vedhæng. Senere udsendte Socialdemokratisk Ungdomsforbund de 2 manglende sider til indklæbning rette sted i bogen. Med udsendelse af denne udgave, kom oplagstallene for Manifestet op på 31.000 eksemplarer.

Den første udgivelse af Manifestet fra et kommunistisk forlag kom på Arbejderforlaget i 1933, 50-året for Marx' død. Også Socialdemokratiet markerede denne dag, ved afholdelse af en stor mindefest for Marx i Folkets Hus på Enghavevej.

I 30'erne var interessen for marxismen i det hele taget stor, og udover Arbejderforlaget udgav både Monde og Fremad Manifestet i oplag på ialt omkring 21.000 eksemplarer.

Under Danmarks besættelse udkom Manifestet 2 gange. Først i 1941 på Arbejderforlaget, og igen i 1943 på Land og Folks forlag. På trods af, at det kommunistiske parti siden 1941 havde været i illegalitet, lykkedes det at udsende en illegal udgave i ca. 2500 eks. Det præcise oplagstal er usikkert, fordi papirleverandøren havde snydt ved afvejningen af papiret, og da det hele foregik på illegal basis, kunne det naturligvis ikke afgøres ad juridisk vej. Yderligere 2 forord af Engels til en polsk og en italiensk udgave var føjet til udgaven.

I Moskva blev der i efteråret 1984 vist en udstilling med sjældne udgaver af Manifestet, heriblandt den danske illegale udgave, I aviserne blev denne udgave fremhævet blandt de 180 andre Manifest-udgaver.

Socialistisk Bibliotek udgivet af Det socialdemokratiske Arbejderparti 1885-89. Manifestet blev bragt i første b ind.

I årene lige efter krigen udsendtes Manifestet igen i store oplag af både det kommunistiske forlag Tiden og af Fremad, som i 1948 i anledning af 100-året for den første udgivelse, udsendte en jubilæumsudgave i 10.000 eks. Ib Kolbjørn havde et langt efterskrift med historiske oplysninger og kommentarer. Dette blev den sidste udgivelse af Manifestet fra Fremad.

Også Land og Folk bragte i marts 1948 næsten hele Manifestet, sammen med en stor artikel af GeliusLund.

Efter oplagstal på 71.000 eks. i perioden 1945-48, kom der en betydelig nedgang i udgivelsen af Manifestet under den kolde krig i 50'erne, hvor kun Tiden udsendte det i et enkelt oplag på 2500 eks. i Marx/Engels Udvalgte skrifter.

Først i slutningen af 60'erne og op gennem 70'erne, hvor interessen for marxismen tog et nyt opsving, begyndte også andre forlag som Gyldendal og Rhodos at udsende Manifestet. Fra 1962-78 kom Manifestet således i 78.000 eks.

Gyldendal udgav bl.a. Økonomi og filosofi. Ungdomsskrifter af Marx, hvori også Manifestet indgik, i 15.500 eks. Rhodos lavede 2 udgaver af Manifestet, hvoraf den ene var et fak-simile af den tyske førsteudgave, med træsnit af Dea Trier Mørch.

Andre udgaver blev lavet specielt for børn og unge: »Forlaget Høst« udsendte Manifestet med udeladelse af enkelte afsnit, som istedet var erstattet med referater, og hvor teksten i øvrigt var omskrevet til nutidsdansk. Forlaget »Tiderne Skifter« lavede Manifestet om til en tegneserie, hvor den originale tekst dog blev bibeholdt.

Den foreløbig sidste udgave kom fra Fælles Kurs Klubbens forlag Arbejderforlaget, som i

1983 i 100-året for Marx' død udgav Manifestet med illustrationer af Herluf Bidstrup. Det kom i 2500 eks.

I de forløbne 100 år siden Manifestet første gang udkom på dansk i 1884, er det blevet udsendt i over 220.000 eksemplarer.

I tidsskriftet Arbejderhistorie 23, oktober 1984, side 40 findes en registrant over de danske Manifestudgaver, forsynet med oplagstal. Til listen kan tilføjes yderligere 2 udgaver:

Socialistisk litteratur i udvalg ved Kr. Petersen i serien Historiske læsehæfter. Anden række. Udgivet af Historielærerforeningen på Gyldendal, 1934. Kun afsnit 1 og 2 er medtaget. Forord af Engels 1883.

Samt Karl Marx. Kilder til belysning af marxistiske synspunkter om samfundsudviklingens centrale problemer ved Erik Elten. Gyldendal, 1970. Afsnit 1 og 2 er metaget, samt afsnit 4 i uddrag. Forord af Marx og Engels 1872 og 1882, og Engels forord 1883.

Tove Svendsen

Et manuskript der aldrig kom på bogreolen

Dansk fagbevægelse har siden sammenslutningen i landsdækkende fagforbund flittigt bearbejdet sin egen historie. Heldigvis har denne aktivitet i langt de fleste tilfælde resulteret i en lang række udgivelser af de enkelte fagforbunds og lokalafdelingers historie. Betegnelsen for denne litteratur er »jubilæumsskrifter«, idet der nærmest uden undtagelser er tale om skrifter udgivet i anledning af jubilæer f.eks. ved 25, 50, 75 og 100 år.

I de senere år har et stort antal fagforbunds arkiver fundet vej til ABA. I enkelte tilfælde er der i disse arkivalier fundet manuskripter, der af forskellige grunde ikke er blevet trykt og udgivet og dermed ikke har været blandt bøgerne på bogreolen. F.eks. kan nævnes et manuskript om Konfektionssyerskernes fagforenings historie og et om Sukkervare- og Chokoladearbejderforbundets historie.

Sidstnævnte skrift blev fundet i en omfattende arkivaflevering til ABA fra Nærings- og Nydelsesmiddelarbejder Forbundet (NNF). Denne arkivaflevering fandt sted i efteråret 1984 og den indeholdt særdeles vigtigt materiale fra Dansk Slagteriarbejderforbund, Bagernes- og Konditoriarbejdernes Forbund, Dansk Mølleriarbejderforbund, Dansk Sukkervare- og Chokoladearbejderforbund samt Tobaksarbejderforbundet og Mælkeri-Industriarbejdernes Forbund.

Gennemgangen af arkivalierne frembragte endnu et manuskriptfund. Og vel at mærke et af de mere usædvanlige. Det drejede sig om et maskinskrevet manuskript til Tobaksarbejderforbundets historie. Manuskriptet var bemærkelsesværdigt på flere punkter. Dels hav-

de tobaksarbejderne ikke udsendt noget skrift siden 1921, og dels var manuskriptets omfang på 545 sider af en sådan størrelse, som nok kan skærpe blikket hos finderens. Størst var imidlertid overraskelsen, da det viste sig, at forfatteren til dette omfattende manuskript var selveste Henry Bruun, historiker, dr. phil og arkivembedsmand.

Henry Bruun (1903-1970)

For historikere som har beskæftiget sig med arbejdere og arbejderbevægelse igennem de sidste 10 til 15 år er Bruuns navn ikke alene kendt, men også særdeles anerkendt. Han var forfatter til storværket »Den faglige arbejderbevægelse i Danmark indtil år 1900. Første del til ca. 1880. (1938, genoptrykt 1977). Dette værk er en uundværlig grundbog om arbejderbevægelsens dannelse og gennembrud. Bruun har også skrevet andre vigtige artikler om arbejderbevægelsen, der alle, såvel som hovedværket, var et produkt af hans virksomhed ved det i 1927 oprettede Institut for Historie og Samfundsøkonomi. Bruun kastede sig senere over bl.a. middelalderhistorie, men det var formentlig hans beskæftigelse med arbejderbevægelsens historie, der fik Tobaksarbejderforbundet til at engagere ham som forfatter af forbundets festskrift.

Henry Bruun og Tobaksarbejderforbundet

I sommeren 1936 henvendte tobaksarbejderne sig til Bruun og man enedes om, at han skulle skrive et festskrift til forbundets 50 års jubilæum i juni 1937. Det kan forekomme overraskende, at den grundige Bruun sagde ja tak, den korte tidsfrist taget i betragtning. Men Bruun havde netop afsluttet manuskriptet til den ovenfor omtalte grundbog, og arbejdet med tobaksarbejdernes historie varen ganske naturlig forlængelse af beskæftigelsen med arbejderhistorie. Endelig var Bruun uden synderlig lønnet beskæftigelse, så hans plan var at færdiggøre manuskriptet i løbet af vinteren 1936/37.

Hen på foråret 1937 var der imidlertid ikke indkommet noget manuskript, og Tobaksarbejderforbundet måtte snart konstatere, at der ikke blev noget jubilæumsskrift i anledning af 50 året.

Bruun havde i en skrivelse måttet meddele, at han ikke kunne overholde afleveringsfristen, I efteråret 1936 havde han taget et 3 måneders vikariat på landsarkivet »ikke for det ret ringe honorars skyld, men på grund af mit ønske om at blive arkivembedsmand«.

Projektet blev imidlertid ikke lagt på is. Bruun fik lov til at fortsætte arbejdet med en fremstilling af forbundets historie, men spørgsmålet om hvornår og i hvilken anledning der skulle udkomme en bog blev ikke aftalt. Fra efteråret 1937 sendte Bruun delmanuskripter til forbundet og i 1938 kunne han meddele, at fremstillingen var færdiggjort til 1. Verdenskrigs udbrud i 1914. Først i 1941 meddeler han færdiggørelsen af forbundets historie under 1. Verdenskrig og endelig i 1945 sender han resten

Henry Bruun.

af manuskriptet omhandlende forbundets udvikling indtil 1942.

9 år efter påbegyndelsen, var manuskriptet endelig trykkeklart og Bruun havde indtil da modtaget et honorar på ialt 6.600 kr. Men først i 1949 indhenter forbundet tilbud for dets trykning. Fra Det kgl. Hof bogtrykkeri Egmont H. Petersen (Gutenberghus) lyder prisen på 48.000 excl. fotos og clichéarbejde. Dette tilbud blev accepteret af Tobaksarbejderforbundets hovedbestyrelsen, dog med den usikker-

hed om det skulle være i to eller ét bind. Der var også røster fremme om en beskæring af manuskriptet af hensyn til det økonomiske offer. Trykt blev manuskriptet dog aldrig. Trykkeprøver af manuskriptet viser, at Egmont H. Petersen gik igang med arbejdet, men hvornår det blev stoppet og af hvilken årsag fortaber sig i det uvisse.

Manuskriptet

Til studiet af Tobaksarbejderforbundets historie findes kun et udgivet jubilæumsskrift, nemlig Th. Stauning: »Danske Tobaksarbejderes Organisation« fra 1921. Dette udmærkede mindre skrift, skrevet af den senere statsminister blev udsendt i anledning af den københavnske afdeling »Enigheden«s 50 års jubilæum. Der var derfor mange gode grunde til, at forbundet havde behov for en nyere og større fremstilling af dets historie.

En gennemlæsning af Bruuns manuskript fører da også straks til den beklagende ytring: »Synd, at det aldrig blev udgivet!« Man kan mene, at det ud fra en mere pædagogisk betragtning er vel omfattende og detaljeret, men det er dog skrevet i et let tilgængeligt sprog. Ud fra et kultur- og arbejderhistorisk synspunkt, er der ikke desto mindre tale om et værdifuldt og forbilledligt skrift.

De første 140 sider er helliget tobakkens vej til Europa, dens opdukken og første bearbejdning i Danmark, samt de ældre svendeorganisationers udvikling frem til det socialistiske gennembrud i 1871. Det er interessant, at Bruun i denne periode forsøger at beregne antallet af tobaksarbejdere og vurdere deres levevilkår.

Resten af manuskriptet fra s. 140 til 545 omhandler tobaksarbejdernes organisation, levevilkår og kampe fra 1871 til 1942. I denne lange periode synes alle forhold vedr. tobaksarbejderne at blive behandlet, og dette tilmed med en grundighed, der er usædvanlig for skrifter af denne karakter: Det vigtige gennembrud i 1880'erne og 90'erne, kvindernes organisation, syndikalistiske spektakler efter århundredskiftet, strejkebevægelserne fra 90'erne til 1. Verdenskrig osv.

Bruun har heller ikke overset tobaksarbejdernes internationale forbindelser, som får hele 50 sider. Heller ikke A-kassens historie forbigås og der er ovenikøbet ikke kun tale om en organisatorisk gennemgang af virksomheden, men tale om en vurdering af hele understøttelsesspørgsmålet i forhold til hele den sociale lovgivning.

Der er alt i alt tale om et usædvanligt manuskript. Synd at det aldrig kom på bogreolen.

Henning Grelle

Houlbergs fedevarefabrik i Københavns Kødby i slutningen af 1930'erne. Billedet viser et kig ned igennem polsemageriet med automatsprøjterne i forgrunden og Inirtighakkerne i baggrunden. Herren med hænderne i siden er mester Bay Andersen. Billedet er fra tiden før indførelsen af akkord, hvilket illustreres gennem mesters attitude.

Nyt om arbejderen i fotografiet

Dagbladet AKTUELTS indsamling *Arbejderen i fotografiet* i 1973 og den senere indsamling *Arbejderen i fritiden* bragte mange fine billeder frem, hvoraf de fleste nu findes - som originalbilleder eller i kopi - i ABA's billedarkiv. Det er billeder, der belyser mange sider af arbejderes liv og vilkår, hovedsagelig tidsrummet 1890 til 1920'erne.

Heldigvis var det ikke forbi med tilgangen af billeder, da Aktuelts indsamlinger sluttede. Samlingen vokser støt, og er nu på ca. 25.000

billeder - de fleste fotografier, men også nogle tegninger.

I 1984 er der ingået flere fotosamlinger fra forskellige fagforbund og fagforeninger. Det er jo i første række billeder fra kongresser, møder og kursus, vi får fra de faglige organisationer, men ofte er der også billeder af anden art som f.eks. fra arbejdskonflikter og fra fagets arbejdspladser.

Billedet her er sammen med flere andre kommet fra Slakteriarbejdernes Fagforening, Kbhn.:

Men det er ikke alene organisationernes billeder, der finder vej hertil. Netop i 1984 har vi fået suppleret samlingen med mange bevaringsværdige billeder fra private fotoalbums, I nogle tilfælde får vi billederne som gave, men i andre tilfælde ønsker den pågældende ikke at skille sig af med originalbilleder, der ofte betyder meget for vedkommende. Når vi får lov til at låne et fotoalbum, kan vi tage kopier af de bil-

leder, vi ønsker og får på denne måde en større bredde i samlingen.

En af dem, der i 1984 lod os kopiere private billeder, er Svend Aage Knudsen fra København. Fra hans album fik vi flere fine billeder fra Lægeforeningens boliger på Østerbro (Brumleby) i tidsrummet fra ca. 1900 til 1945 samt et par 1. maj-billeder fra 1930'erne.

Fra snedker og billedskærer Niels Knudsens hjem i Brumleby 1904. Farmor og farfar, Elisabeth og Niels Knudsen med de 7 af deres ialt 8 børn. Den ældste søn var taget på valsen da billedet blev taget.

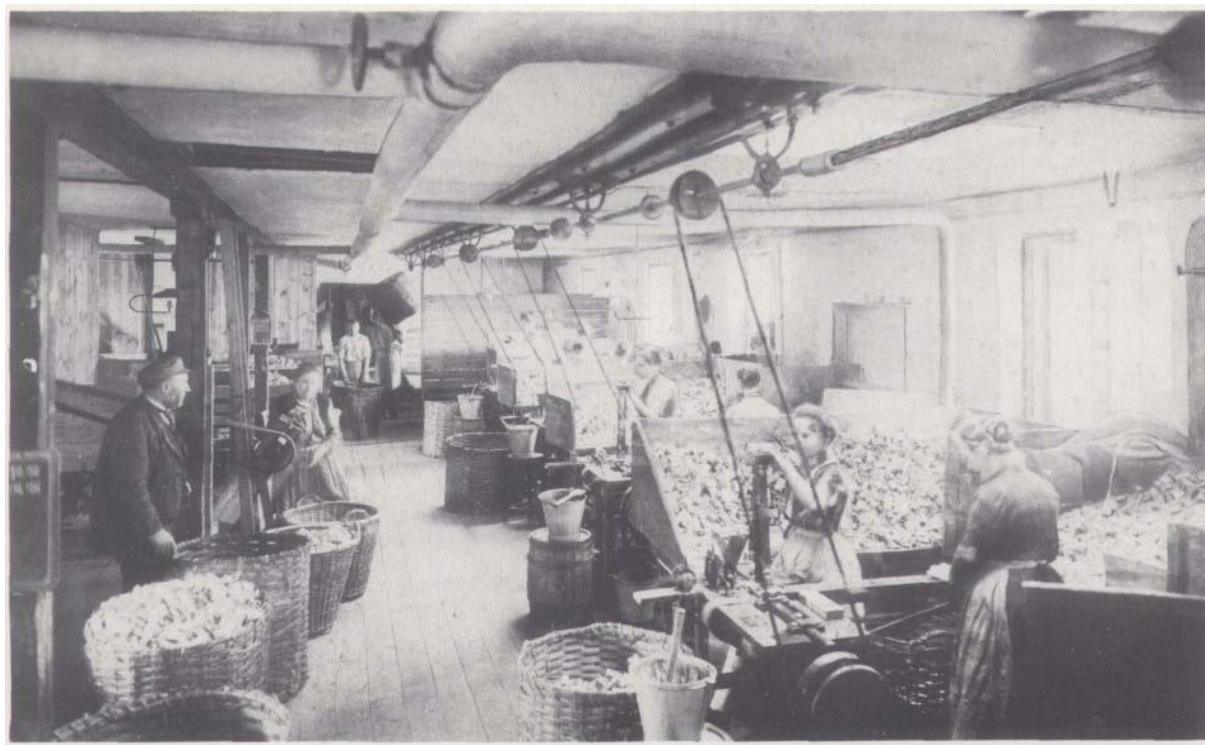

Billeder uden oplysninger om tid, sted og personer, findes der mange af i ABA. Men det siger vel sig selv, at billeder med oplysninger er mere værdifulde, hvis de f.eks. skal anvendes som illustration i en skolebog.

Og lidt mere om betydningsfulde oplysninger: Vi har i en del år haft et jubilæumsskrift fra De forenede Tændstikfabrikker med flere illustrationer og med beskrivelse af arbejdet på fabrikken. Ingen havde haft brug for det, og det blev da overvejet, om man skulle blive ved at

gemme på det. Men heldigvis lå det der endnu den dag, da en maskinarbejder trådte ind af døren og spurgte, om vi ville have den stak billeder, han kom med. Det var tilfældigvis originalbillederne, som i sin tid var anvendt til tændstikfabrikkens jubilæumsskrift. Og ja tak. Nu er billederne registreret og forsynet med samme tekst som i jubilæumsskriftet - og de fleste har været udlånt, nogle endda flere gange. Her er et af dem:

Fra De forenede Tændstikfabrikker.

I tiden mellem 1930 og 1950 fremstillede AOF og forskellige organisationer i samarbejde med AOF en del lysbilledserier, som da de forældedes blev overgivet til ABA. En stor del af de originalbilleder, der er anvendt hertil befinder sig i ABA's billedarkiv, men ved et gennemsyn fornylig viste det sig, at billedsamlingen ved kopiering af lysbilleder kunne suppleres med adskillige billeder fra såvel arbejdspladser som politiske begivenheder. Selv om ABA's billedarkiv bliver stadig mere

velforsynet, efterlyser vi fortsat billeder fra arbejdspladser, familie- og fritidsliv, arbejdskampe og fagligt arbejde. Og ikke alene gamle billeder.

I betragtning af den hastighed, hvormed den tekniske udvikling foregår i disse år, bliver selv nyere billeder hurtigt »historiske«.

Også dine - eller din organisations - billeder kan have værdi som historisk dokumentation. Aflæg os et besøg og lad os drøfte eventuel aflevering eller affotografering.

Karen Jensen

»På vej til afstemningstedet« var teksten til lysbilledet. På skiltet kan ses, at det er et afstemningssted i 5. kreds i København. Men hvilken?

Fagblade bliver hurtigt sjældne

I et brev til et belgisk medlem af 1. Internationale skrev Friedrich Engels den 5. april 1871: »I et stykke tid er de for rådet bestemte eksemplarer afbladet »Werker« ikke mere tilgængelige os. Generalrådet skal have to eksemplarer af hvert af vore blade, det ene er bestemt til biblioteket, hvor vi opbygger en fuldstændig samling af alle disse aviser for dermed at understøtte den kommende historieskrivning om den proletariske bevægelse i alle lande...« For at kunne efterleve Engels' ord om at understøtte den kommende historieskrivning er det vigtigt, at ABA modtager alle former for tidsskrifter og fagblade uanset trykkeform og format. ABA er den eneste landsdækkende institution, der systematisk indsamler tidsskrifter og fagblade fra arbejderbevægelsen. Det er derfor overordentlig betydningsfuldt for os, at vi kan stille komplette samlinger til rådighed for vores brugere. Det er vigtigt at understrege, at trykkeformen er underordnet. Et lille duplikeret lokalblad kan ud fra udgiverens synspunkt virke uinteressant for den store verden, men kan have stor betydning for dem, der forsker eller interesserer sig for samme lokalområde. Sådanne blade skal sendes til ABA - ellers forsvinder de. Det garanterer vi.

Der er i 1984 påbegyndt en gennemgribende revision af ABA's fagbladssamling. Desværre har det vist sig, at nogle har svigtet os og undladt at tilsende os hvad de burde. Resultatet er, at vi i dag er i besiddelse af en stor og meget vigtig samling af fagblade, der skæmmes af kedelige »huller«. Det er beklageligt. Det er i fagbladene, man historisk og aktuelt henter oplysninger om fagbevægelsens aktiviteter,

/ 1984 afleverede Dansk Arbejder Idrætsforbund (DAI) sit arkiv til ABA. Det indeholdt bl.a. en samling af forbundets officielle medlemsblad. Afleveringen medførte, at ABA har en næsten komplet samling af medlemsbladet. Der mangler kun enkelte numre.

Afleveringen fra DA1 indeholdt også en ukomplet samling af Jysk Arbejder-Idræt. Dette blad kendte vi ikke på ABA. Hvis der er personer, der ligger inde med eksemplarer af bladet er vi meget interesseret i at høre fra dem.

såvel på centralt som på lokalt plan. Derfor er det uheldigt at mangle et nummer eller måske et par årgange. Katastrofalt bliver det imidlertid når det viser sig umuligt at fremskaffe det savnede.

Ved fagforbunds og fagforeningers arkivafleveringer modtager ABA mange fagblade, ind imellem også sjældne eksemplarer, som vi har savnet. Der gøres alt for at gøre samlingerne komplette, men som tiden går bliver det stadig vanskeligere at anskaffe manglende numre.

Vi forsøger i det omfang det er muligt - når vi hører eller læser om det - at komme i kontakt med alle der udgiver fagblade på det lokale plan. Denne lidt tilfældige måde giver os ikke sikkerhed for, at vi får nys om alle nye fagblade, der ser dagens lys. Vi har gennem de senere år opbygget gode kontakter i forbundene, der er os behjælpelige med at skaffe forbindelse til udgiverne. Det er vigtigt, at denne kontakt til udgiverne kommer hurtigt i stand. Det sparer tid med at skulle opspore gamle numre på et senere tidspunkt. Det bedste er derfor at kontakte ABA, når første nummer sendes ud.

På længere sigt er det vort håb at kunne sige, at ABA har alle fagblade fra fagforbund og fagforeninger. Næsten daglig udfyldes der »huller«, men med mellemrum kommer der også nye til i form af blade vi ikke tidligere har haft kendskab til. Det går således fremad, men vi har brug for hjælp, og vi appellerer til alle, der udgiver eller har kendskab til udgivere om at tilsende ABA et eksemplar af det pågældende blad. Den samme appel skal også gå til dem, som har ældre eller nyere fagblade i deres besiddelse.

Ole A rent

Foreningshistorien blomstrer

Socialdemokratiske jubilæumsskrifter i ABA 1983/84

Interessen for at skrive jubilæumsskrifter er stor i de socialdemokratiske vælgerforeninger. Interessen er også til stede i fagbevægelsen, men det må siges at være bemærkelsesværdigt, at den langt mindre økonomisk velkonsoliderede politiske bevægelse i den grad kaster sig ud i ambitiøse projekter.

To forhold er medvirkende hertil. Mange foreninger, selv de »nyere«, står over for runde jubilæer, og uanset om man »kun« fylder 50 eller 75 er der et stort ønske om at fremlægge et rids af de historiske erfaringer. Endelig blomstrer interessen for at arbejde seriøst med lokalhistorie, og det har tilsammen givet en række udmærkede resultater i 1983/84.

ABA kan hjælpe

En vigtig forudsætning for at arbejde med sin forenings historie er at kildematerialet - forhandlingsprotokollerne, medlemsbøger og regnskabsmateriale - er til stede. Derudover bør man efter behov kende til omegnens og rigets almindelige historie. Kildematerialet findes i nogle tilfælde hos foreningen selv, på det lokalhistoriske arkiv eller på ABA. Men desværre er det, i alt for mange forhold, ikke tilfældet, i modsætning til fagbevægelsen, som har haft kontor og pengeskab til opbevaring, så har de politiske foreningers arkivalier været overladt til den fungerende formand, og det har ikke - viser de historiske erfaringer - været nogen sikker opbevaring.

Historierne om bortkomne eller savnede arkivalier er endeløse og meget beklagelige. Det

bedste, man derfor kan gøre, er at aflevere dem til ABA eller en anden institution, som kan tilbyde en sikker opbevaring. Da ved man, hvor de er, og man kan låne dem, når de skal bruges.

Står man over for at skulle skrive et skrift, og kildematerialet eller dele deraf savnes, bør man gøre følgende: Kontakt ABA, som kan hjælpe med oplysninger eller måske er i besiddelse af materialet. Ret en forespørgsel til det lokalhistoriske arkiv, som i flere tilfælde har ud klipssamlinger eller måske har andet kildemateriale, der kan bruges. Hvis eftersøgningen på arkiverne ender resultatløs, skal man ikke give op. Man kan forsøge at finde frem til tidligere formænd eller sætte en efterlysning i det lokale medlemsblad eller den lokale avis.

Hvis summen af eftersøgninger fortsat er negativ, findes der endnu veje, der dog kræver en del arbejde og begejstring.

Man kan starte gennemgangen af den lokale avis. En god regel er at begynde med at eftersøge tidlige jubilæumsartikler. Det kræver, at man kender den præcise dato for foreningens oprettelse. Gennemgå iøvrigt altid avisen en måned før og en måned efter, idet jubilæer ikke altid afholdes på selve dagen. Er man i tvivl om tidligere jubilæer, bør man opsøge nogle af foreningens ældre medlemmer. De husker tit deres deltagelse i jubilæumsfestligheder, og hvis de samtidig er gode fortællere, kan man hente vigtige bidrag til sit jubilæumsskrift. I forskningen er det blevet populært at interviewe folk, og på denne måde skaber man sit eget kildemateriale.

Alt i alt kan man altid finde sin historie frem. Arbejdsindsatsen varierer efter hvor let tilgængelig kildematerialet er, og hvilket ambitionsniveau man har valgt: Kort eller udtømmende historisk gennemgang, stort sidetal, papirkvalitet, illustrationer, indbinding osv.

Når man skal arbejde med sin forenings jubilæumsskrift, skal man aldrig undlade at kontakte ABA. Vi er ikke eksperter i alt, men vi kan bidrage med baggrundsmateriale, illustrationer og måske med selve foreningens arkivalier.

Følgende oversigt viser hvilke der er indgået i ABA, 1983/84:

To jubilæumsskrifter fra 1983 og 1984. 30

Jubilæumsskrifter 1983/1984

Barnevognens by er blevet voksen. - [Herlev]: [Socialdemokratiet i Herlev], [1984]. - 15 s.: ill. (Udgivet i anledning af 75 års jubilæet).

Buksti, Jacob: Åby Socialdemokratiske Forening 75 år: 1908-1983. - [Åby]: [Åby Socialdemokratiske Forening], [1983]. -14 s.: ill.

Bundsgaard, Inge: Arbejderbevægelsen i stationsbyen: træk af Vamdrup socialdemokratiske Forenings historie i tiden før 2. verdenskrig. - Århus: Stationsbyen, 1984. - 28 s.: ill. (Skrevet i anledning af 85 års jubilæet).

Dalsgaard Larsen, Keld: Arbejderliv og faglig organisering i Silkeborg: 1840-1940 / [udg. af Det faglige sekretaria(AOF/AFO) i Silkeborg]. - [Silkeborg], [1984] - 171 s.: ill. (Udgivet i september 1984 for at markere Socialdemokratiet i Silkeborg's 100 års jubilæum).

Hansen, Tommy: Træk af arbejderbevægelsens historie i Assens 1894-1984: fra Jøns-son til Svensson. - [Assens]: [Socialdemokratisk vælgerforening, Assens], [1984]. -26 s.: ill.

100 år med Socialdemokratiet i Roskilde / under redaktion af Karsten Rasmussen. [Roskilde]: Socialdemokratiet i Roskilde, 1983. -79 s.: ill.

Jubilæumsskrift: udgivet i anledning af 70-året for stiftelsen af Socialdemokratiet i Lynge-Uggeløse : 1913-1983 / [redaktionen: Finn J. C. Dahl, Ole Olesen]; udgivet af: Socialdemokratiet i Lynge-Uggeløse. - [Lynge-Uggeløse], [1983].-15s.: ill.

Kirkeby & Omegns socialdemokratiske forening:
75 år / [udgivet af Socialdemokratisk forening,
Kirkeby & Omegn. - [Kirkeby], [1984]. -19 s.

Lauritsen, Oda: Socialdemokratisk Forening for
Rødding: stiftet 27. juni 1908. - [Rødding]:
[Socialdemokratisk Forening, Rødding],
[1983].-11 s.

Munch Rasmussen, Per: Socialdemokratisk
Vælgerforening Dalum 75 år: 27. september
1908-1983. - [Dalum]: [Socialdemokratisk
Vælgerforening, Dalum], [1983]. - [10] s.: ill.

Parti og by: Socialdemokratiet i Århus 1883-
1983 / [redaktion: Ib Gejl og Finn H.Lau-
ridsen]. - [Århus]: Socialdemokratiet i Århus:
Universitetsforlaget i Århus, 1983. -109 s.: ill.

Socialdemokratisk Forening 90 år i Nyborg:
1894-1984 / [ansvarshavende: Niels V. An-
dersen]. - [Nyborg] : [Socialdemokratisk
Forening, Nyborg], [1984]. - 238 s.: ill.

Socialdemokratisk Forening i Holbæk 100 år: 7.
september 1884-1984 / udgivet af Social-
demokratisk Forening i Holbæk; redaktion:
Carsten Fink. - [Holbæk], [1984]. - [36] s.:ill.

Socialdemokratisk Forening i Nakskov: gennem
100 år / [samlet og redigeret af Carl Emil
Hansen]. - [Nakskov]: Ny Dag, 1984. -39 s.:
ill.

Socialdemokratisk Forening i Silkeborg 100 år:
1884-1984 / [redigeret og udformet af Jørn
Pedersen]. - [Silkeborg]: Socialdemokratisk
Forening, Silkeborg, [1984]. - 52 s.:
ill.

Henning Grelle/Hannah Linden

K.B.Andersen, 1914-1984

Den 23.3.1984 døde Knud Børge Andersen -
blandt partifæller og venner blot kaldet K.B. Han
vil først og fremmest blive husket som politiker
med flere ministerposter bag sig: under-
visningsminister 1963-68, udenrigsminister
1971 -73 og igen 1975-78. K.B. var endelig for-
mand for Folketinget 1978-81).

K.B.'s politiske karriere går imidlertid langt
tilbage. Han blev født i 1914 på Nørrebro som søn
af en snedkermester. Hans politiske interesse
blev vakt i hjemmet, der var grundtvigiansk og
moderat konservativt, I studentertiden deltog
han aktivt i bladvirksomhed og redigerede bl.a.
det grundtvigianske >>Studenterkredsen«. Han
var også formand for foreningen af samme navn.
I 1940 blev han cand.polit., og i 1945 valgte han
partifarve og indmeldte sig i Socialdemokratiet.
Som grund til dette valg forklarede K.B. bl.a., at
han følte sig solidarisk med de mennesker, der
boede i samme kvarter, som han selv. Endvidere
sympatiserede han med partiets politiske kurs
under besættelsen.

K.B.'s store interesse på denne tid var ikke,
som måske forventet, tal og statistik men op-
lysningsvirksomhed. Allerede i 1940 blev han
ansat i radioens foredragsafdeling, hvis chef han
blev i 1948. I radioen udnyttede han sine
orlovsmuligheder og var periodevis lærer på
Krogerup Højskole fra 1946.

Til manges overraskelse forlod han cheffosten
i 1950 og blev forstander på Roskilde Højskole,
hvor han virkede til 1957. I 1957 overtog han
Hans Hedtofts valgkreds og kom i Folketinget.
Her blev hans arbejdsområder oplysning,
undervisning og kulturspørgsmål.

K.B. var også historisk interesseret. Hans taler og artikler havde altid en historisk dimension, der viste evnen til at se det aktuelle emne i historisk sammenhæng. Sine egne bidrag til historien gav han især med erindringsbogen »I alle de riger og lande. Oplevelser i 70'ernes danske udenrigspolitik« (Gyldendal 1983) og i »Kamp og fornyelse. Socialdemokratiets indsats i dansk Politik 1955-71« (Fremad 1971). Denne bog blev skrevet sammen med J.O. Krag og udkom i anledning af Socialdemokratiets jubilæum i 1971. Dens første del - om perioden 1955-62 var skrevet af Krag, mens K.B. tog sig af tiden fra 1962 til 1971. Socialdemokratiets politiske historie kunne da læses i ialt 4 bind, idet de tre øvrige (»En bygning vi rejser I-III«) var udsendt i 1954.

»Kamp og fornyelse« bærer præg af J.O. Krag og K.B. Andersens stærke position i partiet. Man kunne næppe finde forfattere, der havde haft tættere tilknytning til og indflydelse på beslutningerne i denne periode.

Megen tid til at færdiggøre manuskriptet var der ikke. Det blev til i en periode, da partiet var i opposition. Krag skulle lede oppositionen mod VKR-regeringen og K.B. fik nok at gøre i 1970 som nyudnævnt partisekretær. Manuskriptet blev derfor til i ferietiden. Begge forfattere påbegyndte deres manuskript i sommeren 1970. 1. marts 1971 var de færdige, og i al hast blev bogen produceret til jubilæet om sommeren.

Resultatet blev - ikke overraskende - en *politisk* historie med mindre vægt på den organisatoriske og indre udvikling i partiet. Når det lykkedes at afslutte bogen (401 sider) på den knappe tid, skyldtes det ikke mindst, at det ikke var nødvendigt at gennemgå et større kilde-materiale. Krag havde været meget tæt på så-

K. B. A nderaen sammen med Hjalmar Gammelgaard (1880-1956) på Roskilde Højskole.

vel Hedtoft og H.C. Hansen som Kampmann, og i de situationer, hvor hans egne papirer ikke slog til, sendte han bud efter dem i ministerierne. K.B. holdt sig primært til 16 årgange af avisårbogen og udnyttede sin egen velordnede udklipssamling, som dækkede mange af periodens politiske spørgsmål.

Disse udklip blev i 1984 sammen med K.B. Andersens mange manuskripter til taler og artikler samt en del breve afleveret til ABA. ABA kan hermed føje endnu en prominent politikers papirer til den øvrige historisk meget spændende samling af privatarkiver, som bl.a. tæller Th. Stauning, Hans Hedtoft, H.C. Hansen, Hartvig Frisch, Per Hækkerup og Jens Otto Krag.

Der forestår i de kommende år et omfattende registreringsarbejde af K.B. Andersens papirer, som indtil færdiggørelsen vil være utilgængelige. Der er dog ingen tvivl om, at forskningen i en ikke fjern fremtid vil kunne få gavn og glæde af dette omfattende materiale.

Henning Grelle

»Den levendes døde tale lærte mig mindre end den dødes levende tale«.

Citatet, som her er gengivet efter hukommelsen, stammer fra ABA's inspirerende formand, Max Harvøe.

Det kaster ikke skarn på de levendes tale, men leder tanken hen på de værdier, der kan hentes i de hedenfarnes efterladte tanker og vurderinger.

Nødvendigheden af at kombinere fremsynet med tilbageblikket understreges også i ABA's slogan: *»Man må kende det forbigangne for at forstå det nuværende og påvirke det kommende«* - eller som det rammende siges af Rådet for større færdselssikkerhed: *»Du har ikke set dig for, før du har set dig tilbage«*.

ABA's opgave er at samle historien op, registrere den og gøre den tilgængelig. Og det gælder alle facetter af arbejderbevægelsens historie - fra det lokale parti- og fagforening til forbundene og LO og helt ud til de internationale organisationer. De rørelser, som på tværs og langs opstår, og de spor, som de, mere eller mindre bemærkelsesværdigt, sætter sig, må noteres til en eftertids forskning som tråde i et mangefarvet mønster.

Forståelsen for ABA's arbejde vokser i disse år stærkt i bredden. Dette ses på mængden af det arkivstof, vi modtager. Vi håber, at vi i dette skrift har givet eksempler på, hvor vigtigt det er at bevare og vedligeholde en historisk tradition i arbejderbevægelsen. Derfor: kassér ikke bøger, tidsskrifter eller arkivalier, I 1984 har vi besøgt mange kældre og lofter, hvor organisationers materiale var gemt godt væk. Bevares! Det var glædeligt at konstatere, at materialet

ikke var kørt til forbrænding. Men vi mener, at arkivalier og skrifter har det bedre - og gør mere gavn - på ABA. Her bliver de registreret, forsvarligt opbevaret og sandsynligvis en dag gjort til emner for historisk udforskning. De bliver levende, og begivenheder og erfaringer springer ud til gavn for fremtiden.

Vi vil fremover fortsætte og styrke dette arbejde, men vi må samtidig - som alle andre - understrege, AT DET KOSTER PENGE. ABA er nu - via kulturministeriet - på finansloven, og ca. halvdelen af ABA's økonomi dækkes herfra. Det er et velfunderet udgangspunkt for en fortsat rimelig stigningstakt.

Børge Pedersen

Trykte og utrykte afleveringer til ABA i 1984

Biblioteket

Utrykte afhandlinger 1984

Pia Bergenser og Jan Nielsen: Teknologiudviklingen - årsager og konsekvenser for arbejderne. Københavns Universitet, 1983.

Peter Gørup Laursen: Organiseringen af landarbejderklassen i Hads Herred ca. 1890-1910. Aarhus Universitet, 1983.

Allan Henriksen: Den faglige holdning til industrielt demokrati i England fra 1966-1976. Københavns Universitet, 1983.

Pia Larsen: KAD's berettigelse i fagbevægelsen. Ud fra kvinders situation på arbejdsmarkedet diskuteres Kvindeligt Arbejderforbund i Danmarks holdning til ligeløn og deltid 1950-80. Aarhus Universitet, 1981.

Jens Erik Korsgård: En analyse af Moskva-Processernes indhold og form samt en præsentation af de sandsynlige årsager til processernes iværksættelse. Københavns Universitet, 1983.

Viggo Harsløf og Karen Jansson: Den nordslesvigske arbejderbevægelses radikalisering i integrationsfasen 1918-1920. Aalborg Universitetscenter, 1984.

Irene Odgaard: Familiens oprindelse, dens væsen og udviklingsformer. Roskilde Universitetscenter, 1983.

Jan Henrik Køber: Fransk kommunisme: den dyrebare venstreunion eller partiet frem for alt. Københavns Universitet, 1982.

Mette Koch: Nationalsocialistisk »Tingspil« versus socialdemokratisk og kommunistisk arbejder-teater. Aarhus Universitet, 1981.

Birgit Jæger: Hvor er kvinderne henne i Kvindeligt Arbejderforbund? Roskilde Universitetscenter, 1984.

Kirsten Malling Olsen: Alexandra Kollontai og Clara Zetkin - socialistisk kvindefrigørelsesteori. Perspektiveringer til den nye danske kvindebevægelse. Aarhus Universitet, 1983.

Jan Nielsen: En analyse af den statslige indsats mod ungdomsarbejdsløsheden med særlig henblik på de institutionelle politiske interessers betydning. Aarhus Universitet, 1983.

Ebbe Røjgaard: Socialdemokratiets boligreformbestræbelser 1975-1982. Aarhus Universitet, 1983.

Inger Lassen: Udviklingsmuligheder for ministater. Handelshøjskolen i København.

Stine Enevoldsen m.fl.: Teknologi - kvalifikation - fagbevægelsens strategi. Københavns Universitet, 1984.

Henning Geertsen: Vognmalerfaget i København indtil 1940 med særlig henblik på Vognmalernes Fagforening i København 1915-40. Københavns Universitet, 1984.

Per Bruun m.fl.: SF - den tredje vej. Roskilde Universitetscenter, 1984.

Peter Arentzen: Tysk arbejdersports historie. En gennemgang af øst- og vesttysk historieskrivning om arbejdersportbevægelsen i Tyskland 1893-1933. Københavns Universitet, 1981.

Jens Almegaard og Jeff Klintø: Det danske socialdemokrati & kommunesocialismen. Aalborg Universitetscenter, 1984.

John Palm Nielsen: Socialdemokratisk Samfund 1875-1882. Odense Universitet, 1984.

Janni Nielsen: Kvinder på kontor - de to liv. Københavns Universitet, 1980.

Lene Nielsen: Familiedannelsen i Danmark i 1800-tallet og i 1970'erne. Aarhus Universitet, 1980.

Kirsten Bøge Henriksen: Landarbejderklassen i Danmark 1870-1900 - en lokalhistorisk undersøgelse i Magleby Sogn, Sorø Amt. Københavns Universitet, 1982.

Mårten Lundgren: Vänstersocialister på vandring från SAP till SKP. Umeå Universitet, 1983.

Ake Liden: Vänstersocialismen i Sverige 1921 -1923. Umeå Universitet, 1981.

Lis Møller Bertelsen m.fl. Ung pige i provinsen. En teoretisk og empirisk analyse af ufaglærte kvinders ungdomsliv i efterkrigstiden, belyst ved interviews med syersker i Herningområdet. Aarhus Universitet, 1981.

Bente Nielsen: Arbejdererindringer. Danmarks Biblioteksskole, 1983.

Bo Hansen: En undersøgelse af de danske landarbejderes løn- og indkomstforhold samt arbejds- og boligforhold i perioden ca. 1945 til ca. 1960. Aarhus Universitet, 1984.

Gert Rosenkvist og Jan Bo Hansen: *Fra befrielse til NATO. En analyse af dansk sikkerhedspolitik 1945-49*. Roskilde Universitetscenter. 1983.

Fra Roskilde Universitetsbibliotek modtog ABA en udgave af Det danske Socialdemokratis historie (1921). Foran var der disse velkendte underskrifter.

Harry Hosmann: Manuskript om Hj. Gammelgaard

Arkivet

Arkivafleveringer indgået i ABA 1984

Fagbevægelse:

Blikkenslagernes Fagforening, Kbh.: Forhandlingsprotokoller, medlems- og regnskabsbøger samt div. arkivalier.

Rørlæggernes Fagforening (tidligere DSMF, afd. 9): Forhandlingsprotokoller.

Gas- og Vandarbejdernes Fagforening, Kbh.: Forhandlingsprotokoller.

Snedkernes Klub, Orlogsværftet: Forhandlingsprotokoller.

Film- og Forlystelsesfunktionærernes Forbund, Kbh.: Forhandlingsprotokoller og medlemsbøger.

Dansk Skotøjsarbejderforbund, Kbh.: Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Keramisk Forbund: Forhandlingsprotokoller og arkivalier samt fotos.

Keramisk Fagforening, Kbh.: Forhandlingsprotokoller.

Keramisk Forbund, Sjælland og Lolland-Falster: Forhandlingsprotokoller.

Keramisk Forbund, Nordjylland: Forhandlingsprotokoller.

Keramisk Forbund, Fyn: Forhandlingsprotokoller.

København og Omegns Pottemagerforening: Forhandlingsprotokol.

Nærings- og Nydelsesmiddelarbejder Forbundet:

Slagtergruppen: Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Tobaksgruppen: Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Mejer/gruppen: Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Bageri- og møllerigruppen / Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Sukkervare- og chokoladegruppen: Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Sukkervare- og chokoladegruppen, København: Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Slagteriarbejdernes Fagforening, København: Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Slagtersvendenes Fagforening, København: Forhandlingsprotokoller.

Sæbe- og Parfumeri-afdelingen under HK, København: Forhandlingsprotokoller.

Tekstilarbejdernes Fagforening, Hørsholm: Forhandlingsprotokoller.

Tekstilarbejdernes Fagforening, Kastrup: Forhandlingsprotokoller.

Københavnske Tekstilarbejderes Fællesråd: Forhandlingsprotokoller.

Kvindelige Herreskrædderes Fagforening, København: Forhandlingsprotokoller.

Tilskærernes Fagforening, København: Forhandlingsprotokoller.

Konfektionssyerskernes Fagforening, København: Forhandlingsprotokoller.

Specialarbejderforbundet i Danmark: Afdelingsarkivalier.

Dansk Gartnerforbund: Forhandlingsprotokoller.

Arbejdsmændenes Klub 68 B & W, Wilders Plads: Forhandlingsprotokoller.

Arbejdernes Fællesorganisation, Aalborg: Arkivalier.

Dansk Formerforbund: Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Dansk Karetmager- og Karosseriarbejderforbund: Forhandlingsprotokoller.

Dansk Elforbund: Kopibøger.

Landsorganisationen i Danmark, LO:

Mikrofilm 1963-1972 samt sekretær- og formandsarkivalier.

Socialdemokratiet:

Arkivalier indtil partikongressen september 1984.

Socialdemokratiet i Hovedstaden: Arkivalier indtil 1983.

Socialdemokratiske Vælgerforeninger:

Socialdemokratisk Vælgerforening, 14. Kreds, Vesterbro: Forhandlingsprotokoller.

Socialdemokratiet på Frederiksberg: Forhandlingsprotokoller for fællesledelsen og 1. kreds.

Socialdemokratisk Vælgerforening, Gistrup (Visse-Nøvling): Forhandlingsprotokoller.

Socialdemokratiet i Vejen: Forhandlingsprotokoller.

Socialdemokratisk Vælgerforening, Holbæk: Forhandlingsprotokoller, medlems- og regnskabsbøger.

Socialdemokratisk Vælgerforening, Seem og Omegn: Forhandlingsprotokol.

Socialdemokratiet i Hammel-kredsen:
Forhandlingsprotokol.

Socialdemokratiet i Otterup-kredsen:
Protokol for kvindeudvalget.

Socialdemokratiet i Sorø-kredsen:
Forhandlingsprotokoller.

Socialdemokratiets Fællesledelse i Odense:
Forhandlingsprotokoller.

Socialdemokratisk Vælgerforening, Odense 1. kreds:
Forhandlingsprotokoller og medlemsbøger.

Socialdemokratisk Vælgerforening 2. kreds Odense:
Medlems- og regnskabsbøger.

Socialdemokratisk Vælgerforening, Paarup (Odense):
Forhandlingsprotokoller og medlemsbøger.

Socialdemokratisk Vælgerforening Dalum-Hjællese:
Forhandlingsprotokoller, kasse- og regnskabsbøger,
medlemsbøger samt protokoller for kvindeudvalget.

Socialdemokratisk Forening, Agedrup Sogn (Odense):
Forhandlingsprotokol.

Ungdomsbevægelse:

DsU Sorø Afdeling:
Forhandlingsprotokoller.

DsU København:
Arkivalier.

DUI Landsforbund:
Arkivalier.

Andre foreninger:

Nørrebros Grundejerforening, Fælledvej 5:
Protokoller og arkivalier.

Brigadegårdens Lejerforening:
Forhandlingsprotokoller og arkivalier.

Arbejderidræt:

Dansk Arbejder-Idrætsforbund:
Forhandlingsprotokoller, arkivalier, fotos m.m.

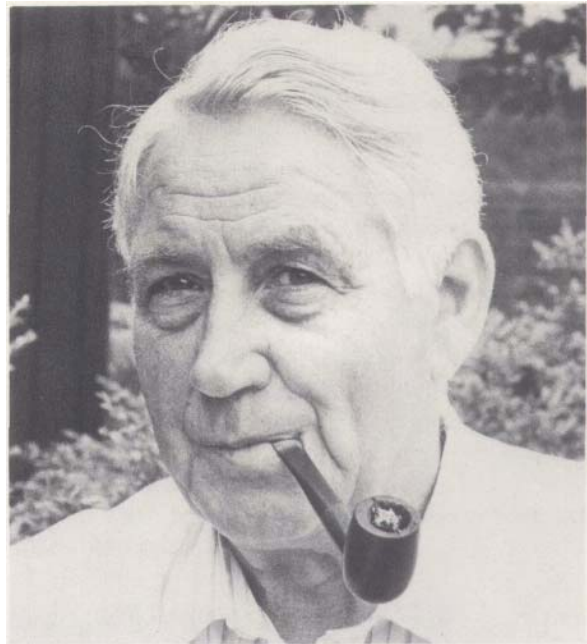
Privatarkiver:

Andersen, Knud Børge, politiker: Manuskripter, breve, udklip,
fotos.

Fledelius, Niels, redaktør: Manuskripter og udklip. C.

A. Pedersen, forfatter: Manuskripter, breve.

»Nyi ABA«

1. juli 1984 tiltrådte Børge Pedersen som forretningsfører i ABA. Han afløste Arnold Johansen, der havde haft posten siden 1978. Børge kommer fra Nærings- og Nydelsesmiddelarbejder Forbundet hvor han siden sammenslutningen i 1980 havde været gruppeformand for oplysningsafdelingen. Børge er født i 1920 på Vesterbro i København som den sjette og sidste i en søskendeflok. Moderen var alene og var bryggeriarbejder på Carlsberg. Børge fik 7 års skolegang med efterfølgende budpladser, indtil han som 16 årig kom i lære som pøsemager. Han blev snart medlem af D.s.U. og en tid formand for lærlingeforeningen. I 1940 blev han svend og havde skiftende arbejdspladser i København og provinsen. Fra 1947-59 arbejdede han i Københavns kommunes folkekøkken, heraf de sidste 10 år som fællestillidsmand. Børge deltog i en lang række fagpolitiske kurser bl.a. i Esbjerg og Roskilde. I 1959 blev han ansat hos Plumrose (Kbh.). Her var han først tidsstudie-tilidsmand og fra 1960 tillidsmand. I 1964 blev han fastlønnet sekretær i Slagteriarbejdernes Fagforening, fra 1968-1972 formand samme sted. I 1972 blev han faglig sekretær i Slagteriarbejderforbundet.

Arbejderbevægelsens Udstillingsudvalg

Arbejderbevægelsens Udstillingsudvalg (AU) er et fællesforum for arbejderbevægelsens hovedorganisationer og landsdækkende kulturelle og kooperative organisationer/virksomheder.

Udvalgets formål er at præsentere organisationerne, deres idégrundlag og betydning.

Udstillingerne stilles *gratis* til rådighed for de organisationer, der måtte ønske at gøre brug af dem. Kun *fragt* samt evt. *opstillingshonorar* skal afholdes af lånerne, I visse tilfælde yder udstillingsudvalget tilskud til transport af udstillingerne.

Formidlingen af udstillingsmateriale sker gennem udvalgets sekretariat: Willy Markvad, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA), Enghavevej 40, 1654 Kbh. V. Tlf. (01) 24 15 22.

Udstillingsudvalget kan tilbyde følgende udstillinger:

Arbejderen i Satire:

Arbejderbevægelsens historie gennem 100 år set gennem satiretegnerens briller.

Du og din familie:

Præsentation af arbejderbevægelsens kulturelle organisationer.

Arbejderen i fotografiet:

Billeder af arbejdsforhold omkring 1910-40.

ØD udstilling:

Ajourført udstilling om problemerne omkring ØD.

Willy Markvad

Arbejdermuseet

Udstillinger i 1985

»1950'erne - en udstilling om arbejderfamilien« fortsætter indtil 1. september.

I maj måned åbnes et mindre nyt afsnit, der skal vise boligforholdene i trediverne, I første omgang vises »flødes« og Agnes hjem fra »Ma-tador« og når museet har flere genstande fra trediverne opbygges denne del af den faste udstilling. Fra den 28. august til den 31. oktober viser museet en udstilling, som er lavet i samarbejde med *Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv*. Udstillingen er bygget op omkring den internationale socialistkongres i København den 28. august - 2. september 1910, og skildrer dels kongressen, dels det sociale liv omkring den i København og omegn.

Denne udstilling sættes op i lokalerne op til museets nyrestaurerede festsal, som er ført tilbage til perioden umiddelbart efter kongressen.

I begyndelsen af 1986 regner museet med at være klar med næste del af den faste udstilling. Denne del skal omhandle arbejderbevægelsens start i 1870'erne og 1880'erne.

Indsamling

I forbindelse med udstillingen om trediverne mangler museet stadig ting fra folks boliger. Samtidig mangler vi interiører fra arbejdspladser.

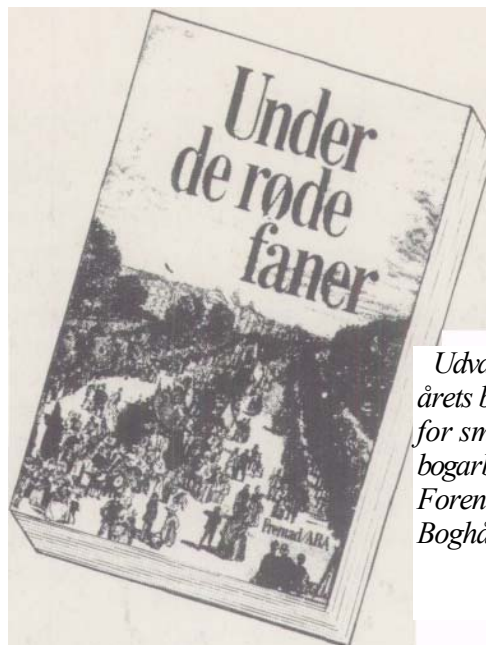
Imidlertid er situationen endnu vanskeligere for museet hvad angår perioden før århundredskiftet. Vi leder med lys og lygte efter genstande fra arbejderhjem, efter ting, der kan fortælle om hverdagslivet dengang og især efter ting (værktøj, maskiner, redskaber o.l.) der kan bruges, når vi skal fremstille livet på arbejdspladserne.

Museet er meget interesseret i henvendelser fra folk, der kan hjælpe - og der er ingen grund til at holde sig tilbage: Har vi allerede tingene, siger vi, nej tak - af pladshensyn; og har vi ikke tingene, modtager eller låner vi med kyshånd.

«Arbejderen i Satire» i Folkets Hus, Kbh. 1984.

Under de røde faner

En historie om
arbejderbevægelsen.
Smukt indb. 216 sider.
Bogen er trykt i 4-farver.
Stort format.
Årets gaveidé.
Resumé på tysk og engelsk
kan bestilles.
Et klenodie du bør eje.

*Udvalgt som
årets bog 1984
for smukt udført
bogarbejde af
Foreningen for
Boghåndværk.*

Det er i virkeligheden en genial måde at skrive fanernes historie på. Det er blevet en fremragende bog. - *Harry Rasmussen, Aktuelt*

»Under de røde faner« er foruden at være imponerende også et vægtigt kulturelt værk.
- *B. T.*

Den er varieret i sin angrebsvinkel, giver i en let form de centrale udviklingslinjer og passende situationsbeskrivelser. Det er derved blevet en bog, der på bedste måde giver det kontante i arbejderbevægelsens historie garneret med kulturhistoriske karakteristikker. -
Vagn Dybdahl, Politiken

Det er et fint stykke billedhistorie, der hermed er kommet om et væsentligt og farverigt emne i nyere dansk historie. - *Kristian Hvidt, Berlingske Tidende*

Kald det nostalgi, men den fanebog sætter nogle svingninger i gang!
- *Jimmy Stahr, Ny Politik*

Bestilles hos Fremad (tlf. 01-39 40 40) eller ABA (tlf. 01-24 15 22).
Pris 150 kr. inkl. moms, excl. forsendelse.

Billedet af disse friske gutter modtog ABA fra Chaufførernes Fagforening, Kbh. Billedet er fra 1905 og på den hvide plakat står »Klubben« og et ulæseligt navn. Er der nogen der kender dem? Ring til os.

